Відгук
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
Богданової Інни Михайлівни про дисертаційне дослідження
Гапончук Олени Миколаївни
«Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

Ступінь актуальності обраної теми. Важливість дослідження, розгорнутого у дисертації, є незаперечною, адже в сучасних умовах розвитку українського суспільства особливої уваги заслуговує питання здатності теперішніх школярів вирішувати соціально значущі проблеми, що визначаються їх включеністю у суспільні відносини, привласненням соціального досвіду, проявом стійкої громадянської позиції та патріотичних переконань, готовністю до соціальної активності тощо. Саме залежність засвоєння і відтворення соціального досвіду учнів і стає основою дієвих механізмів педагогічного регулювання їх взаємодії із соціальним середовищем, що забезпечуються й реалізуються в процесі здійснення консультативної діяльності. Прикладом такої діяльності є надання консультативної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу щодо перетворення внутрішніх, психічних процесів індивідів у якісні властивості їх особистостей, здатних успішно функціонувати в різних життєвих ситуаціях, креативних, компетентних. Важливим фактором для реалізації цих вимог виступає діяльність соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі, спрямованого на забезпечення взаємодії навчальних закладів, сім'ї та суспільства у вихованні дітей та їхньої адаптації до умов соціального середовища.

Своєчасність і важливість наукового дослідження посилюється ще й обґрунтованими дисертанткою суперечностями, зокрема, між: різноманітністю консультативних запитів учасників освітнього процесу та відсутністю чітко визначених напрямів і змістового наповнення консультативної діяльності соціального педагога з ними; необхідністю покращення якості консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі та недостатньою розробленістю умов її доцільної організації соціальним педагогом; функціонуванням загальноосвітнього навчального закладу в умовах інформаційного простору суспільства та обмеженим застосуванням у процесі консультативної діяльності дистанційних форм і мультимедійних засобів;

потребою в підвищенні ефективності консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі та невизначеністю вимог, що стосуються її оцінювання.

Актуальність і значущість дослідження підтверджується й тим, що воно виконане згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри соціальної педагогіки та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих у ході дослідження результатів на теоретичному та практичному рівнях.

Ретельне вивчення джерельної бази (301 найменування, з них 55 – іноземною мовою) дало можливість Олені Миколаївні достатньо переконливо обґрунтувати сутність і структуру консультування в системі професійної діяльності соціального педагога, проаналізувати вітчизняний і закордонний досвід шкільного консультування, з'ясувати особливості консультативної діяльності соціального педагога, визначити її напрями, критерії, показники та рівні ефективності означеної діяльності. Відтак, системний аналіз наукових джерел дозволив з'ясувати провідні положення, котрі було покладено в основу дослідження, завдяки чому стало можливим уточнення базових понять, їх взаємозв'язків та взаємозумовленість, що й стало підґрунтям для визначення організаційно-педагогічних умов та експериментальної перевірки їх впливу на підвищення ефективності консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Не викликають сумніву висновки та рекомендації, викладені у дисертації, оскільки вони ґрунтуються на провідних положеннях системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів у їх гармонійному поєднанні, що і дало можливість дисертантці докладно розкрити змістове наповнення визначених умов та осмислити напрями, форми і методи їх реалізації під час роботи із соціальними педагогами та під час роботи з учасниками навчально-виховного процесу.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується й впровадженням результатів дослідження в процес підготовки соціальних педагогів – студентів заочної форми навчання Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка №03-28/01/1384 від 11.05.2017 р.) та

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка №751-33/03 від 21.06.2017 р.), слухачів курсової підготовки Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка №477/02-13 від 23.06.2017 р.) та Луцької міської ради управління освіти (довідка №16-1-12/1560 від 22.06.2017 р.).

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім, оскільки підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях міжнародного рівня та науково-методичних семінарах.

Дисертацію написано на належному науковому рівні, а її автор володіє теорією проблеми та методами її дослідження, що забезпечили структурованість роботи, лаконічні висновки та узагальнення, систематизацію матеріалу в таблицях та рисунках.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Достовірність результатів дисертаційного дослідження є незаперечною й забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій та їх експериментальною перевіркою; застосуванням комплексу теоретичних та емпіричних методів наукового дослідження; широкою апробацією дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі та окреслено їх змістове наповнення; визначено структурні компоненти і розкрито зміст критеріїв, показників, рівнів ефективності консультативної діяльності соціального педагога; здійснено уточнення поняття «консультативна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі», загальні особливості й напрями такої діяльності (за метою і за об'єктом) та набули подальшого розвитку організаційні форми і методи означеної діяльності соціального педагога з різними групами клієнтів в шкільному освітньому середовищі.

Практична значущість дослідження полягає в: розробці методики оцінювання ефективності консультативної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі; апробації комплексу традиційних (контактних) і дистанційних форм (пошта довіри, інформаційний бюлетень, тематична Інтернет-сторінка та ін.) надання консультативної допомоги учасникам навчально-виховного процесу; підготовці методичних рекомендацій «Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога» та «Тренінг консультативних навичок соціального педагога», що спрямовані на підвищення

ефективності процесу консультування в ЗНЗ та удосконалення консультативних навичок соціальних педагогів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні наукові положення дисертаційного дослідження О.М. Гапончук, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в 12 друкованих працях. Серед них: 2 навчально-методичні праці (електронний ресурс), 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 закордонна публікація у співавторстві, 4 тези доповідей. Загальний обсяг особистого доробку становить 9,4 друкованих аркушів. Проміжні та кінцеві результати дослідження публікувалися впродовж 2015-2017 років.

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Логіка і послідовність викладу тексту наукової праці підпорядковуються виконанню поставлених завданнь дослідження.

Серед позитивного слід зазначити те, що дисертанткою сформульований цілісний науковий апарат дослідження з належним визначенням його провідних елементів: об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези, які у процесі послідовного вирішення отримали доречні вичерпні формулювання – з урахуванням окремих об'єктивних передумов вибору проблемного напряму дослідження й подальшої побудови його загальної стратегії.

Наприклад, ретельний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи дозволив автору виокремити зміст консультування в системі професійної діяльності соціального педагога, що охоплює допомогу в: а) усвідомленні клієнтом сутності й причин проблеми, своєї ролі у її виникненні та вирішенні; б) визначенні того, як і що саме можна змінити в ситуації, що склалася, та виборі варіанту вирішення з акцентом на відповідальності самого клієнта в цьому питанні; в) розвитку особистості клієнта через розкриття та активізацію його ресурсів, можливостей, здібностей; г) опануванні новими навичками поведінки та формуванні способів продуктивної взаємодії із зовнішнім світом. Відтак, здійснене узагальнення дозволило автору з'ясувати сутність та структуру консультативної діяльності означеного фахівця, що стало значущим внеском у соціально-педагогічну теорію та практику.

На наш погляд, безперечною перевагою роботи стало обрання логіки дослідження, яка забезпечила порівняльний аналіз особливостей та структури шкільного консультування крізь призму вітчизняного і закордонного досвіду з

подальшим розв'язанням стратегічного завдання щодо визначення критеріїв і показників ефективності означеної діяльності та окреслення перспективи розробки й впровадження її організаційно-педагогічних умов. Обґрунтування умов дозволило автору з'ясувати провідні напрями, форми і методи консультативної діяльності, здійснити їх змістове наповнення та впровадити в практику роботи соціальних педагогів. В результаті формувального експерименту в експериментальній групі досліджуваних ЗНЗ вдалося підвищити системний рівень ефективності консультативної діяльності соціальних педагогів до 50,59% проти 34,32% на констатувальному етапі експерименту. Це свідчить про те, що запропоновані організаційно-педагогічні умови та відповідне їм змістове забезпечення консультативної діяльності є доцільними та дієвими, вони можуть бути рекомендовані до впровадженні в освітню практику соціальних педагогів, які працюють у загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, кожний розділ наукового дослідження має свою наукову значущість, слугує підґрунтям для наступного розділу, у результаті об'єднання двох розділів вимальовується цілісне дослідження, вагомість якого підтверджується використанням авторкою теорії багаторівневої методології, що створює можливості для розв'язання проблеми на теоретичному і практичному рівні.

Аналіз дисертації дає підстави стверджувати, що у процесі дослідження здобувачкою виконано значний обсяг роботи зі збору емпіричної інформації, перекладів з іноземної мови, обробки отриманих даних, що чітко демонструє уміння здійснювати аналіз, систематизацію, порівняння, узагальнення фактів, її здатність до наукового абстрагування, самостійність, критичність, глибину мислення. Слід також підкреслити, що в ході дослідження, без сумніву, багатоаспектної, складної та актуальної проблеми, дисертантка виявила знання з багатьох галузей науки: педагогіки, психології, соціології, соціальної педагогіки, філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Рецензоване дисертаційне дослідження О.М. Гапончук незаперечно має наукову новизну і практичну значущість. Зміст повністю відображає основні положення дисертації. Схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку авторки, способи одержання емпіричного матеріалу, його узагальнення й інтерпретацію, укладені висновки, у порядку наукової дискусії вважаємо за потрібне вказати на певні дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У параграфі 1.1. «Консультування як практична діяльність соціального педагога», автор (ст.17) наголошує, що поняття «соціально-педагогічне консультування» та «консультативна діяльність соціального педагога» не ідентичні, однак не розкриває спільні й відмінні риси у їх трактуванні. На нашу думку, бажано було б розкрити сутність діяльнісного підходу як підґрунтя для аргументації щодо вибраного визначення.

2. Вважаємо не зовсім коректним зміст таблиці 2.6 (ст.107), в якій відсутній зв'язок визначених умов з оцінювально-порівняльним компонентом й таким критерієм, наприклад, як «продуктивність консультативної діяльності». Бажано було б побудувати модель, яка відображала б взаємозв'язки між компонентами, організаційно-педагогічними умовами, напрямами КД, формами, методами, критеріями оцінювання.

3. Погоджуючись із авторським науково-теоретичним трактуванням поняття «консультативна діяльність соціального педагога ЗНЗ» (с. 48), ми вважаємо, що авторці слід було більш конкретно вмотивувати дії фахівця соціальної сфери у змістовій характеристиці консультативної діяльності. Наприклад, слово «посприяти» не переконує в компетентнісному підході до консультативної проблеми, крім того, не всі об'єкти консультування враховані.

4. У контексті дослідження як об'єктів консультативної діяльності виділено школярів та їх близьке оточення, а у констатуальному експерименті йде мова також про залучення як учнів із благополучних, так із «важких» класів, а також батьків із різних типів сімей. Можливо варто врахувати дані категорії діяльності і при класифікації об'єктів консультативної діяльності соціального педагога?

5. Аналіз таблиць, які відображають результати дослідження під час експерименту подані лише стосовно системного, репродуктивного та адаптивного рівнів. Однак при аналізі результатів не зазначається, чи був притаманний недопустимий рівень?

6. Вважаємо за доцільне в процесі експериментальної роботи підтверджувати значущість отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження загалом, хочемо зазначити, що висловлені побажання та зауваження не применшують високої оцінки наукової роботи Гапончук Олени Миколаївни.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Структурна побудова та зміст автореферату авторки ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації О. М. Гапончук.

Загальний висновок. Аналіз змісту дисертації, автореферату та опублікованих праць забезпечує необхідні й достатні підстави для формулювання загального висновку про те, що дисертаційна робота Гапончук Олени Миколаївни на тему **«Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»,** є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі представлено важливі, нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання.

Беручи до уваги доведену актуальність, наявну незаперечну новизну та практичну значущість отриманих результатів для соціальної педагогіки, дисертація заслуговує на позитивну оцінку. Дослідження відповідає пп. 9, 11, 13 Постанови Кабінету Міністрів України "Порядок присудження наукових ступенів" від 24.07.2013 р. за № 567, а її авторка Гапончук Олена Миколаївна,– заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології
та педагогічних інновацій Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського» **І.М. Богданова**